

BDT-avlopp

Skiftande villkor och höga kostnader

Anna Werner, Lars Guttman, Patrik Wendelius, Sollentuna, 2019-02-25

I Sverige finns ett par hundratusen avlopp som enbart tar hand om vatten från bad, dusch och tvätt, så kallade BDT-avlopp. Reglerna i landets kommuner är snåriga och tekniken svår att överblicka. Risken för höga kostnader skapar stor osäkerhet – här guidar Villaägarna i frågan om BDT-avlopp.

Av Sveriges omkring en miljon fastigheter med enskilda avlopp, finns cirka 70 procent i permanentbostäder och resten i fritidshus. En dryg tredjedel av de enskilda avloppen – cirka 300 000 – är enbart avsedda för vatten från bad, dusch och tvätt, BDT. Det förutsätter att det finns en annan lösning för toaletten – alternativ som finns är till exempel mull- eller torrtoa, förbränningstolett eller en snålspolande lösning med sluten tank som kräver slamtömning. Andelen BDT-avlopp är högre i fritidshus än i permanentbostäder.

Till BDT-vatten räknas allt vatten från diskho och diskmaskin, handfat, dusch och badkar, handtvätt och tvättmaskin samt skur- och rengöringsvatten, så kallat gråvatten. Reningskraven är generellt sett inte lika hårda som när även WC-vatten, så kallat svartvatten, ska tas om hand – där finns helt andra risker för förorening av grundvatten och vattentäkter.

Bakgrund och övergripande miljömål

Varje år beräknas totalt 30 000 ton fosfor hamna i Östersjön*. Av den mängden står samtliga enskilda avlopp i Sverige för mycket högt räknat en procent. Till saken hör att allt fler marker och sjöar idag är näringsfattiga och behöver fosfor. Utöver detta hamnar dessutom, under ett år, nästan en miljon ton kväve i Östersjön, varav högst 0,3 procent härrör från svenska enskilda avlopp*.

** Enligt SMED är den årliga belastningen från små avlopp 303 ton fosfor och 3 133 ton kväve (SMED Rapport nr 6 2018). Det avser vad som kommer ut till övre grundvattenytan eller till närmaste dike/rör. Eventuell markretention, genom växtupptag, fastläggning, m.m., under transport till närmaste ytvatten ingår inte i beräkningarna.*

** I statistiken över de enskilda avloppens utsläpp av fosfor och kväve, inräknas även emissioner från alla svenska reningsanläggningar med dygnskapacitet för upp till 200 personer.*

Havs- och vattenmyndigheten, HaV, har till uppgift att samordna uppföljning och utvärdering av miljötillstånd, styrmedel och åtgärder för tre övergripande miljö kvalitetsmål: Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag och Hav i balans samt levande kust och skärgård. Våren 2018 beslutade HaV om en årlig uppföljning av de tre miljö kvalitetsmålen med syfte att komma till rätta med utsläpp och övergödning med kväve och fosfor till svenska sjöar, vattendrag och Östersjön.

Grönalg som indikerar övergödning.

Landets enskilda avlopp inventeras löpande av kommunala miljöinspektörer. Takten på inventeringarna varierar mellan kommunerna beroende på förutsättningar och prioriteringar. Omkring hälften av de enskilda avloppen måste åtgärdas efter inventering. Orsaken kan vara att anläggningen saknar luftningsrör, har satts igen eller saknar slamavskiljare. Men ibland kan man få intryck att avlopp helt sonika döms ut på grund av hög ålder. Detta är inte tillåtet. Ett sakligt skäl måste finnas för att ett avlopp ska få dömas ut.

Myndigheternas krav kan ge orimliga konsekvenser för enskilda hushåll som drabbas av extrema kostnader i relation till inkomst, fastighetens värde och hur mycket huset och dessa avloppsanläggning används. Både potentiell miljöpåverkan och ekonomiska omständigheter bör vägas in när en kommun ställer krav på avloppen.

Kommunala regler varierar

Vid tillsyn av BDT-avlopp utgår kommunerna från Havs- och vattenmyndighetens ”Vägledning och exempel för effektiv tillsyn av små avlopp”. Där finns två olika skyddsnivåer för reningskrav – normal respektive hög nivå – när det gäller hälsa och miljö. Kraven på hälsoskydd är diffusa, men när det gäller miljökraven så stipulerar Naturvårdsverket olika nivåer av reduktion som kan ställas på ett BDT-avlopp:

- **Normal nivå:** 90 % reduktion av organiska ämnen och 70 % reduktion av fosfor
- **Hög nivå:** 90 % reduktion av organiska ämnen, 90 % reduktion av fosfor och 50 % reduktion av kväve

Reglerna för hur BDT-avlopp ska vara utformade varierar från kommun till kommun – en lösning som är godkänd i en kommun kan underkännas i en annan. Samma sak gäller kommunernas beslut ifall det är normal eller hög skyddsnivå som ska gälla för ett givet BDT-avlopp; det kan variera till och med mellan grannfastigheter. Faktorer som påverkar är bland annat hur nära det är till annan bebyggelse och färskvattenbrunn, modell och storlek på anläggningen, hur ofta den används, var utsläppspunkten ligger och hur marken runtomkring är beskaffad.

Trots att gråvatten inte belastar miljön på samma sätt som svartvatten, kan ett orenat BDT-avlopp leda till problem med lukt, smittspridning och syrebrist i vattendrag beroende på var det rinner ut. Enligt Miljöbalken krävs alltid en anmälan till kommunen för BDT-anläggning, men det är upp till varje kommun att bestämma om även ett tillstånd behövs.

Många kommuner kräver att en anläggning dimensioneras för året-runt-boende, även om det gäller ett fritidshus som endast används några veckor per år.

Kommunala tjänstemän kan inte ge råd eller vägledning om hur en enskild avloppslösning bör se ut, eftersom det kan innebära att kommunen hamnar i en jävssituation. I viss mån får kommunen dock informera om vilka krav som gäller för ett BDT-avlopp på en specifik plats. Ansvaret för att den valda tekniken fungerar vilar dock helt på fastighetsägaren.

- *Gråvattenfilter godkänner vi bara i undantagsfall och med flera olika krav. Bedömningarna av kapacitet är alltid beroende på det enskilda fallet och fastigheten, men vi ser även till den årliga vistelsetiden i huset och standarden på fastigheten.*

Miljöinspektör Värmdö kommun

- *Det handlar inte om årlig vistelsetid utan att BDT-anläggningens kapacitet ska motsvara maxbelastningen.*

Miljöinspektör Sjöfalle kommun

- *Ibland kan boendet påverka vår bedömning när det gäller huruvida ett BDT-avlopps rening är tillräcklig.*

Miljöinspektör Torsby kommun

Villaägarna menar att det är omöjligt för vanligt folk att hålla sig helt informerade om den senaste reningstekniken för enskilda avlopp. Det finns egentligen behov av en helt ny struktur med oberoende VA-rådgivare. Det systemet skulle dock innebära en alltför stor kostnad för små kommuner att vidmakthålla. Vi anser därför att det är motiverat med ett nationellt kunskapscentrum dit fastighetsägare kan vända sig med såväl tekniska som juridiska frågor kring enskilda avlopp. Precis som energimyndigheten informerar om olika värmepumpar och för- och nackdelar med dessa.

Fastighetsägarens ansvar

Ansvaret för att BDT-anläggningen fungerar felfritt ligger alltså helt på fastighetsägaren enligt kapitel 2 i Miljöbalken. Här gäller så kallad omvänd bevisbörda, det vill säga att det är upp till fastighetsägaren att visa att anläggning fungerar utan att medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. Det åligger med andra ord inte kommunen eller någon annan myndighet att påvisa att en BDT-anläggning har kvalitets- eller funktionsbrister.

Lagen innefattar även ett kunskapskrav, vilket innebär att fastighetsägaren ska ha den kunskap som krävs för att sköta anläggningen och kontrollera att den fungerar som den ska

Miljöbalkens övergripande synsätt att resurser ska ingå i ett kretslopp, det så kallade kretsloppskravet, innebär att en kommun kan bestämma att restprodukter från BDT-avlopp ska transporteras till återvinning. Som restprodukter räknas främst slam från en slamavskiljare,

filterrens eller innehåll från din slutna tank för avloppsvatten. Det är dock ovanligt att BDT-vattnet leds ut till en sådan.

Villaägarna anser att kommuner som kräver att restprodukter från avlopp ska lämnas till kommunal återvinning, ska kunna visa att resterna verkligen tas om hand på tillbörligt sätt. Samma sak bör gälla kommuner som kräver slutna tank för avloppsvatten med hänvisning till att det ger möjligheter till kretslopp.

Om en fastighetsägare inte kan visa att ett BDT-avlopp uppfyller kraven på funktion och rening, kan kommunen kräva att det åtgärdas eller byts ut, vilket kan kosta mellan 50 000 – 200 000 kronor. Ofta får fastighetsägaren cirka två år på sig för detta. Om avloppet inte åtgärdas inom tidsgränsen utdöms ett vite, ofta till betydande belopp. Det förekommer fall där vitet uppgått till 50 000 kronor och mer.

Teknik och kretslopp

Det finns traditionellt flera olika metoder för att ta hand om BDT-vatten. Kommunen kan antingen kräva samma metod som används för enskilda avlopp med WC påkopplat eller i vissa fall tillåta enklare filterlösningar. Om det gäller exempelvis en utedusch som bara används sommartid, anses det oftast tillräckligt med den rening som marken ger. Detta anges som alternativ 1 i listan nedan. Markutsläpp är att föredra framför utsläpp direkt i vatten. Då används markens inneboende förmåga till rening. Sista steget i en BDT-anläggning bör därför alltid vara markutsläpp.

Fyra olika metoder för att ta hand om BDT-vatten:

1. Att från till exempel en utedusch leda grävatten obehandlat ut på en markyta eller i ledning till ett närliggande dike där det lätt kan filtrera ner i marken.

2. "Markbaserade avloppslösningar" där gråvatten först går i ledning till en brunn där partiklar sedimenterar, och därefter vidare till marken. I en sådan lösning kan vattnet från brunnen antingen ledas ut i en anlagd markbädd, så kallad markbäddslösning, eller rakt ut i marken, så kallad infiltrationslösning. En fördel med markbädd är att vattnet samlas upp med dukar. På så sätt skapas en utsläppspunkt i borte änden av markbädden där det går att mäta hur rent vattnet är.
3. Att leda gråvatten i ledning till en specifik produkt för behandling av BDT-vatten. Efter det ska vattnet, återigen, helst gå vidare ut i marken och inte till ett vattendrag.
4. Att leda gråvatten i ledning till en specifik produkt för behandling av BDT-vatten med någon typ av filterlösning, oftast med en inbyggd slamavskiljare eller liknande som första steg. Därifrån går vattnet vidare till en infiltrations- eller markbädd. Detta motsvarar en kombination av alternativ 3 och 2 ovan.

BDT-vatten kan innehålla rester som ger upphov till dålig lukt där vattnet leds ut ur anläggningen. Den enskilde bör alltså vara noga med hur avloppsvattnet leds. Det är också viktigt att i möjligaste mån använda markens renande förmåga. Enbart slamavskiljning är förbjudet såvida det inte är uppenbart att utsläppet kan göras utan risk för människors hälsa eller miljön. Lösningar enligt alternativ 1 som används för annat än till exempel en utedusch blir ofta utdömda vid en inspektion. Alternativ 3 och 4 innehåller filtersystem som håller kvar mycket av de rester som kan ge upphov till lukt.

En del BDT-filter kan ställas på marken och bara delvis grävas ner, men det finns även modeller som ska placeras under marknivå och anslutas direkt till husets avloppsledning.

Normalt sett är BDT-anläggningar inte avpassade för vinterbruk, men undantag finns. De har i allmänhet lägre kapacitet än andra avloppslösningar. Det finns BDT-anläggningar med filter som måste tvättas efter en tids användning, andra har filtermassa av torv. Från filtret kan vattnet ledas till en stenkista, markbädd, infiltration eller ett dike.

Reglerna för hur rester från BDT-avlopp ska hanteras, varierar mellan landets kommuner; på en del håll klassas de som hushållsavfall och hanteras av den vanliga sophämtningen, på andra ställen kräver kommunen att fastighetsägaren transporterar restprodukterna till återvinning. Från ett kretsloppsperspektiv kan rester från BDT-avlopp ses som en resurs för jordförbättring inom den egna fastigheten – men för detta krävs dispens från kommunen.

Orimliga krav på fastighetsägarna

Många småhusägare är oroliga för att de inte ska klara de kostnader som kan bli aktuella i samband med en kommunal inventering. Om fastigheten har ett lågt marknadsvärde kan det sannolikt vara svårt att låna den summan som kan krävas för åtgärd. Även andra faktorer påverkar möjligheten att låna, bl a fastighetsägarens återbetalningsförmåga. I värsta fall kan en husägare tvingas sälja huset på grund av avloppsfrågan.

Den riksomfattande inventeringen av enskilda avlopp motiveras av hälso- och miljöskäl. Framförallt handlar det om utsläppen av fosfor och kväve i Östersjön och andra vattendrag – och där står svenska enskilda avlopp för mindre än 1 procent och subgruppen BDT-anläggningar för en ännu mindre del.

Det är stor skillnad i miljöpåverkan mellan olika avloppsanläggningar. Villaägarna menar att kommunerna i högre utsträckning än nu bör fokusera på att inventera avlopp i områden med övergödda vattendrag och även se till att prioritera avlopp som används mycket. Det är stor skillnad på utsläpp från en jaktstuga som används någon vecka per år och ett permanent hus där en barnfamilj låter disk- och tvättmaskin gå varma dygnet runt.

Villaägarna anser att myndigheternas stränga krav på fastighetsägare varken är rimliga eller effektiva. Genom att öka kraven på större utsläppare av fosfor, som jordbruk och industri, skulle utsläppen kunna minska betydligt mer. Där finns också mycket billigare sätt att motverka övergödning än att bygga om tiotusentals enskilda avlopp för att minska fosforutsläppen.

Fastighetsägaren bär ansvar för att tekniken fungerar i ett enskilt avlopp. Det finns flera olika metoder att välja mellan, tekniken är under utveckling och husägaren är ofta i händerna på entreprenören. Det är ont om aktuella oberoende tester av avloppslösningar och den CE-märkning som finns på delar av utrustning, till exempel slamavskiljarna, är ifrågasatt.

Ett nytt nationellt centrum dit privatpersoner kan vända sig med frågor, skulle förhoppningsvis kunna bli ett bibliotek för ny teknik. Idag är regelverket teknikhämmande eftersom fastighetsägare måste betala en avgift för varje avloppslösning en söker tillstånd för, vare sig den blir godkänd eller inte. Det gör att många väljer en traditionell lösning eftersom de då inte riskerar att få två eller fler avgifter. Villaägarna menar att detta är ett område där ny, billig teknik kan göra stor nytta. Därför borde staten gå in och betala avgiften för tillståndsansökan till kommunen när det gäller teknik som ännu inte prövats i landet.

Det är mycket svårt för en person utan expertkunskaper att ta reda på hur väl en BDT-anläggning fungerar. På infiltrationslösningar finns ingen väl definierad utsläppspunkt att mäta vid och det är svårt att veta hur förorenat gråvattnet var när det kom in i anläggningen. Därmed är det i praktiken omöjligt att ta reda på hur väl en anläggning renar vattnet. I många enskilda avloppsanläggningar är sista steget en mark- eller infiltrationsbädd med fyllningsmaterial (sand) som kan innehålla olika mycket fosfor från början, något som givetvis påverkar mätningar. Fosfornivån i bädden förändras också över tid.

Allt fler forskningsrapporter visar att många enskilda avlopp ofta inte fungerar som de ska, trots att de är tämligen nya. I allmänhet har fastighetsägaren inte hunnit uppmärksammat detta, utan det är vid stickkontroller som felaktigheterna framkommer.

Småhusägare får också leva med oron att kommunen plötsligt kan höja skyddsnivån för fastigheten (från normal till hög), vilket kan innebära att en relativt ny anläggning måste uppgraderas.

Privatpersoners ekonomi måste skyddas så att ett godkänt avlopp får användas i åtminstone tio år. Om området plötsligt klassas som mer känsligt, måste fastighetsägare som nyligen åtgärdat sina avlopp enligt tidigare beslut skyddas ekonomiskt. Detta för att inte utläggerna ska fördubblas på grund av ett beslut som ligger utanför hushållets kontroll.

Allt sammantaget hamnar fastighetsägare i något av en rävsax. Det är tungt att bära ansvaret för en BDT-anläggnings funktion och verkningsgrad med tanke på den svåröverskådliga teknikutvecklingen, skiftande bestämmelser i och inom olika kommuner, samt svårigheterna att kontrollera om en anläggning verkligen fungerar som utlovat.

Villaägarna vill ha tryggare villkor

Det ska gå att skjuta upp en renovering eller byte av anläggning

- Om risken för miljö och hälsa är låg, det vill säga att det saknas grannar med dricksvattenbrunn, det är långt till närmaste vattendrag och om fastigheten används i liten utsträckning. För hus som står inför en stor renovering är det också bättre att en uppgradering av avloppet sker i samband med renoveringen, istället för att väggar och grund ska rivas upp två gånger.
- Om åtgärderna kostar mycket i relation till fastighetens värde och hushållets ekonomi – ingen ska behöva gå från hus och hem på grund av avloppet. Statlig lånegaranti är ett sätt att stötta hushåll som drabbas hårt ekonomiskt.
- Vid andra ömmande omständigheter som till exempel sjukdom, arbetslöshet eller hög ålder, som i bland annat Finland där äldre personer har möjlighet att skjuta upp en åtgärd. Om miljöpåverkan är så stor att åtgärderna inte kan skjutas upp, bör det finnas någon annan typ av hjälp för hushållet.

Ökad transparens och tydlighet

- Det bör finnas en logisk, fungerande konsumentmärkning av enskilda avloppsanläggningar.
- Husägare som åläggs att anlägga ett nytt avlopp, ska få garantier för att tekniken som installeras faktiskt fungerar och dessutom har bättre verkningsgrad än det tidigare avloppet.
- Kommunerna bör underlätta vid val av teknik för enskilt avlopp, exempelvis genom ett förgodkännande. På sikt skulle ett nationellt kunskapscentrum vara till hjälp.
- Branschen för enskilda avlopp bör stramas upp. Det behövs oberoende utredningar och tester av ny teknik, regler som gynnar forskning och utveckling och en etablerad byggstandard för enskilda avlopp. Det är dock viktigt att kostnaderna för detta inte vältras över på fastighetsägarna.
- Om en kommun motiverar sina ändringskrav på ett enskilt avlopp med miljö- eller hälsoskäl, ska husägarens extra kostnader leda till miljö- eller hälsonyttan som går att påvisa.